

STANISLAV BÁRTA

FALZUM ZÁSTAVNÍ LISTINY ZIKMUNDA LUCEMBURSKÉHO PRO VÁCLAVA SEKÁČE Z ÚJEZDCE Z 2. LEDNA 1421¹

Abstract:

The study “The Forgery of the Pledge Charter of Sigismund of Luxembourg for Václav Sekáč of Újezdec from 2nd January 1421” deals with the analysis of the forgery mentioned in the title. It contains the description of the common forms of Sigismund’s pledge charters for the church estates and the comparison of the forgery with the original charters. It concludes that the forgery has originated after 1450. There is also the edition of the text in the appendix.

Key words:

King Sigismund of Luxembourg (1410/11–1437), the Form of the Pledge Charters, Forgery, Václav Sekáč of Újezdec

Zástavní politika Zikmunda Lucemburského patří již od dob Františka Palackého k důležitým tématům české historiografie zabývající se první polovinou 15. věku. Vedle souborných prací se jí velké pozornosti dostalo především ve studiích Jaroslava Čechury věnovaných sekularizaci církevního majetku v husitské revoluci. Vznikaly však i práce věnované výhradně Zikmundovým zástavám v českých zemích.²

Přes všechny dílčí příspěvky k tomuto tématu stále postrádáme důkladnou analýzu Zikmundovy zástavní praxe v českých zemích, stejně jako pramenné báze, která je pro toto studium nezbytným předpokladem. Vedle

¹ Studie vznikla v rámci projektu Listiny císaře Zikmunda pro české příjemce: tradice a inovace v pozdně středověké diplomatice (GA ČR č. P405/11/0639).

² Pro přehled literatury k této problematice viz B á r t a , Stanislav: *Zástavní listiny na statky chotěšovského kláštera (1420–1437)*. *Mediaevalia historica Bohemica* (=MHB) 15/2, 2012, s. 7–8.

souboru v originále dochovaných Zikmundových zástavních listin a jejich opisů jsou pro nás zásadním pramenem záznamy komise z let 1453 a 1454, jejímž úkolem bylo provést revizi královských zápisů. Tyto prameny lze též doplnit několika rukopisy s výpisy z královských register.³ Ukazuje se však, že bez důkladné analýzy dochovaných Zikmundových listin, prostudování jejich formuláře a zachycení všech jeho variabilit nelze beze zbytku pochopit dochované stručné záznamy. Stejně tak bez zmíněné analýzy nelze vyložit Zikmundovu zástavní politiku v celé její šíři.

To, že zástavní praxe Zikmunda Lucemburského byla v mnohém inovativní a daleko rozmanitější, než se doposud zdálo, jsem se nedávno pokusil ukázat na příkladu zástavních listin na majetky chotěšovského kláštera. Příznivě dochovaná pramenná základna, rozšířená navíc o další objevy, skýtala pro takovou analýzu ideální předpoklady. Celkem lze v případě chotěšovského kláštera počítat s 23 zástavními akty Zikmunda Lucemburského, z čehož devět připadá na zástavní listiny dochované v originále, sedm známe z opisů (z nichž je jeden ověřený), z doposud známého materiálu jsme schopni zrekonstruovat čtyři deperdita a konečně máme k dispozici tři staré registry.⁴ Popsaný soubor doplňuje navíc jedno falzum, v jehož případě bude nutné teprve rozhodnout, zda v sobě ukrývá původní Zikmundovu zástavu či nikoliv.

Právě rozboru uvedeného falza bude věnován tento příspěvek. Jde o domnělou Zikmundovu zástavní listinu pro Václava Sekáče z Újezdce, která měla být vydána ve Stříbře 2. ledna 1421.⁵ Základní teze ke zpochybně-

³ Počet v originále dochovaných zástavních listin se blíží sedmi desítkám, dochovaných kopií je více než 20. Záписы revizní komise 1453/1454 jsou k dispozici ve dvou rukopisech a vydal je František Palacký (*Registra zápisův královských i obecných r. 1453 a 1454 sepsaná*. Ed. F. Palacký. Archiv Český (=AČ) I, Praha 1840, s. 493–546 a AČ II, Praha 1842, s. 175–208 a 444–481). Rukopisy s výpisy z královských register viz Archiv pražského hradu (=APH), fond Archiv Metropolitní kapituly u sv. Víta v Praze (AMK), sg. Cod. XXXIII, pag. 447–532; Tamtéž, sg. Cod. XXV, f. 150r.-158v.; Národní archiv v Praze (=NA), fond Česká dvorská kancelář (=ČDK), sg. RKP 2450, kniha č. 148, pag. 493–567. Na základě těchto rukopisů provedl rozsáhlou rekonstrukci královských register S e d l á č e k , August: *Zbytky register králův Římských a Českých 1361–1480*. Praha 1914.

⁴ K souboru pramenů srov. B á r t a , S.: *Zástavní listiny*, teoreticky by se dalo uvažovat ještě o deperditu, kterým byla zastavena klášterní berně Vilémovi z Doupova (viz Tamtéž, s. 40, položka 12 v tabulce), nicméně se jedná o zástavu, která svými kořeny sahá již ke králi Václavovi IV.

⁵ NA, fond Archivy zrušených klášterů (=AZK), i. č. 2151, sg. ŘP Chotěšov 110, viz též obrazová příloha. Barevné vyobrazení listiny viz Č e c h u r a , Jaroslav: *Dějiny Plzeňska*. In: *Gotika v západních Čechách (1230–1530) I*. Ed. J. Fajt. Praha 1995, s. 49, obr. č. 8, kde je paradoxně prezentována jako příklad zástavní listiny Zikmunda Lucemburského.

ní pravosti doposud v literatuře bez výhrad přijímané listiny jsem shrnul v již zmiňované studii o zástavách majetků chotěšovského kláštera, kde ovšem nebyl prostor na zevrubnější diplomatickou analýzu, ani na rozpletení historických okolností vzniku falza.⁶ Předkládaný příspěvek si tak klade za cíl podrobněji vyargumentovat důkazy nepravosti této listiny a pokusit se osvětlit možné okolnosti jejího vzniku.

Pobyt Zikmunda Lucemburského na území českého království od května 1420 do března 1421 byl spojen s vydáním celé řady dlužních úpisů a zástavních listin nejen na církevní statky. Do dnešního dne se nám z tohoto období zachovaly více než tři desítky latinských originálů zástavních listin. Máme tedy k dispozici dostatečně rozsáhlý srovnávací materiál (který je samozřejmě daleko širší, vezmeme-li do úvahy i další Zikmundovy listiny s odlišným obsahem a listiny vydané později).

Nejprve si stručně shrňme obsah studovaného falza. Listina pro Václava Sekáče z Újezdce příjemci zajišťovala zástavní držbu vesnice Luženice a (Skašovy) Lhoty se dvorem a lesem v celkové zástavní sumě 500 kop grošů odměnou za prokázané služby, které nejsou nikterak specifikovány. V listině se určuje, že Václav má tyto statky držet stejným právem (*iure et titulo*), jakým je držel probošt, převor, kantor a celý chotěšovský konvent a kanovníci vyšehradští. Držba se pojišťuje nejen Václavovi, ale také jeho bratru Janovi a jejich dědicům do té doby, než jim Zikmund v hodnotě 500 kop grošů přidělí statky jiné, nebo splatí dluh hotovými penězi. Všechna uvedená práva jsou vyhrazená také tomu, kdo by získal zástavní listinu s dobrou vůlí Václava, jeho bratra Jana nebo jejich dědiců.

Na první letmý pohled neobsahuje listina žádné netypické ustanovení. Se všemi se můžeme setkat i v jiných Zikmundových listinách, i když s některými jen výjimečně. Pokusme se tedy o zevrubnější rozbor, v němž se nejprve zaměříme na vnější znaky listiny s důrazem na její paleografickou stránku a zastavíme se i u přivěšené pečeti. V další části se budeme soustředit na formulář listiny včetně jazykových aspektů, rozpory s dobovými realiiemi a na její věcný obsah.

Listina je psána na pergamenu o rozměrech cca 44 x 30 cm, šířka plíky je 10 cm. K listině je přivěšena pečeť vydavatele na pergamenovém proužku, na pravém horním okraji plíky je relačně-konceptní poznámka „*Ad mandatum domini regis Johannes Kyrchen*“. Na dorzu uprostřed je registraturní poznámka „*R(egistrata)*“ a v pravé části jsou pozdější archivní poznámky a signatury.

Stopy po linkování nejsou v textu patrné, pouze u horní dotažnice prvního řádku je linka sahající od levého okraje pergamenu cca do jeho poloviny

⁶ B á r t a , S.: *Zástavní listiny*, s. 17–18, pozn. 37.

(k prodlouženému s ve slově *augustus*). Iniciala „S“ ve jménu *Sigismundus* je umístěna pro Zikmundovy listiny zcela netypicky do textového zrcadla, zabírá první tři řádky a její horní část přesahuje zmíněnou linku.⁷ V intitulaci je uherský titul psán na začátku s *W* tedy *Wngarie*, ačkoliv v latinském formuláři Zikmundových listin je vždy tvar *Hungarie*. Navíc pod *W* zřetelně prosvítá jiná litera, stejně tak pod slovem *augustus* je patrně dlouhé s, které bylo vyškraabané a znovu napsané mírně vlevo. Celkový charakter písma se podobá písmu královských listin z kanceláře Ladislava Pohrobka. Jedná se o pokročilou bastardu z doby po roce 1450.⁸ Relačně-konceptní poznámka je psána stejným písmem a s vysokou pravděpodobností i totožnou rukou. Registraturní poznámka na dorzu je zkrácena pouze siglou „R“, ovšem v případě Zikmundových listin bývá tato sigla zpravidla ještě doplněna v indexu o „ta“ případně suspenzní zkracovací znaménko.⁹

Již grafická podoba listiny nutí k velkým pochybnostem o její pravosti. K listině je však přivěšena říšská sekretní pečeť Zikmunda Lucemburského z doby před císařskou korunovací a pečetní obraz je nepochybně pravý.¹⁰ Při studiu pečeti byly zjištěny některé indicie, které vzbuzují jisté otázky. Pečetní miska je silně zploštělá na zadní straně se stopou po výrazném vtlačení dvěma prsty. Okraj pečetní misky je na několika místech lehce přehnut přes okraj pečetního obrazu a zároveň je jemně ušpiněn červeným voskem. Manipulaci s pečetí tak nelze zcela vyloučit, nicméně zjištěné indicie je možné vysvětlit také druhotnými vlivy při pozdějším uložení listiny nebo při manipulaci s ní. Bohužel nebyla k dispozici neinvazivní technologie, která by mohla toto dilema uspokojivě rozřešit.¹¹ Důležité je ale poznamenat, že použití uvedeného typáře je v období, do něhož se písemnost hlásí, pro zástavní listiny na církevní statky zcela nezvyklé.¹²

Přejdeme nyní k rozboru textu listiny v porovnání s ostatními dochovanými zástavními listinami. Formulář Zikmundových zástavních listin na církevní majetky z let 1420–1422 byl pevně ustálen.¹³ Po intitulaci byla

⁷ Viz obrazová příloha.

⁸ Viz například NA, fond AZK, i. č. 2197, sg. ŘP Chotěšov 156 nebo NA, fond Archiv české koruny (=AČK), č. 1603. Za paleografickou konzultaci patří můj dík Dr. Daliboru Havlovi.

⁹ Srov. vyobrazení registraturních poznámek v obrazové příloze a pozn. 18.

¹⁰ Vyobrazení pečeti viz P o s s e , Otto: *Die Siegel der deutschen Kaiser und Könige von 751–1806. II. Band 1347–1493*. Dresden 1910. Tafel 13, č. 4.

¹¹ Za konzultaci nad originálem pečeti děkuji restaurátorce Mgr. Libuši Holakovské z NA.

¹² Srov. níže v textu s. 122.

¹³ Při analýze formuláře pracujeme se souborem 26 dochovaných originálů latinských zástavních listin na církevní statky. Vzhledem ke zpřístupnění jejich značné části

uvedena promulgace ve tvaru „*memorie commendamus tenore presencium significantes, quibus expedit, universis*“ nebo méně často „*memorie commendamus per presentes*“. Poté následovala přímo dispozice, kdy byly nejprve vypočteny zastavené statky včetně toho, jaké duchovní instituci náležejí. Výčet vždy obsahuje pertinenční formulí, která je mírně variabilní a někdy odráží i místní realie. Za výčtem statků byl uveden příjemce listiny, který byl současně nabývajícím zástavním držitelem. Poté je zdůvodněna zástava církevního zboží jeho ochranou („*causa tutele protectionis et conservationis huiusmodi bonorum/ville*“) někdy s poznámkou, že se tak děje také za prokázané služby nebo za utrpěné škody. Konkrétní podoba vykonaných nebo smluvených služeb může být přesněji specifikována (např. s kolika jezdcí, na jakém místě a po jak dlouhou dobu má být příjemce listiny panovníkovi nebo jeho hejtmanům k dispozici). Nato už je vyčíslena

na serveru <http://www.monasterium.net/> odkazujeme přímo na originály, v závorce je pak vždy odkaz na jejich regestovou edici v rámci Regest imperii (pokud v ní nejsou zachyceny, odkazujeme na edice jiné): NA, fond AZK, i. č. 1035, sg. ŘC ZI. Koruna 41 (*Regesta imperii XI. Die Urkunden Kaiser Sigismunds (1410–1437)*) (=RI XI), I. Band. Ed. W. Altmann, Innsbruck 1896–1897. s. 302, č. 4281); NA, fond Řád křižovníků, i. č. 420, sg. ŘKř 370 (RI XI, s. 303, č. 4293); NA, fond AČK, i. č. 1484 (RI XI, s. 303, č. 4296); NA, fond Ředitelství císařských soukromých a rodinných statků Praha – Listiny (=RCS), i. č. 15 (RI XI, s. 303, č. 4301); APH, fond AMK, sg. 789–XXVII/19 (RI XI, s. 304, č. 4302); APH, fond AMK, sg. 788–XXVII/18 (RI XI, s. 304, č. 4305); NA, fond České gubernium -listiny (=ČGL), i. č. 186 (RI XI, s. 307, č. 4349); Rodinný archiv Lobkoviců Roudnice nad Labem, sg. P5/6 (RI XI s. 308, č. 4369); NA, fond AZK, i. č. 2149, sg. ŘP Chotěšov 108 (RI XI, s. 311, č. 4404); NA, fond AZK, i. č. 2148, sg. ŘP Chotěšov 107 (RI XI, s. 311, č. 4406); NA, fond AZK, i. č. 703, sg. ŘC Plasy 122 (RI XI, s. 311, č. 4407); NA, fond AZK, i. č. 2150, sg. ŘP Chotěšov 109 (RI XI, s. 311, č. 4409); NA, fond AZK, i. č. 2152, sg. ŘP Chotěšov 111 (RI XI, s. 313, č. 4442); NA, fond AZK, i. č. 2153, sg. ŘP Chotěšov 112 (RI XI, s. 314, č. 4447); Státní oblastní archiv (=SOA) Plzeň, fond Premonstráti Teplá, i. č. 116, sg. 106 (RI XI, s. 314, č. 4449); APH, fond AMK, sg. 790–XXVII/21 (RI XI, s. 315–316, č. 4475); SOA Třeboň, pobočka Český Krumlov, fond Velkostatek Český Krumlov, sg. I 1 A alfa No 149a (RI XI, s. 317, č. 4504); Moravský zemský archiv v Brně (=MZA), fond E4–Augustiniáni Brno, sg. 25:5 (*RI XI Nach Archiven und Bibliotheken geordnet. Hrsg. v. Karel Hruza. Band 1: Die Urkunden und Briefe aus den Archiven und Bibliotheken Mährens und Tschechisch-Schlesiens*. Bearb. v. Peter Elbel, Wien – Köln – Weimar 2012 (= RI XI NB), s. 83–84, č. 25); MZA, fond G2 – Nová sbírka, sub dato (RI XI NB, s. 84–85, č. 26); MZA, fond E7 – Cisterciáci Velehrad, sg. G 32 (RI XI NB, s. 115 č. 59); MZA, fond E7 – Cisterciáci Velehrad, sg. G 33 (RI XI NB, s. 156 č. 97); NA, fond RCS, i. č. 14 (Č e r n ý , Václav: *Kolovratské a berkovské listiny ve Státním archivu zemědělském*. Praha 1931, s. 12–13, č. 13); NA, fond RCS, i. č. 12 (Č e r n ý , V.: *Kolovratské*, s. 13, č. 15); NA, fond RCS, i. č. 16 (Č e r n ý , V.: *Kolovratské*, s. 13, č. 16); SOA Třeboň, fond Velkostatek Orlík, i. č. 40, sg. 1 A alfa 10/1, kart. 1 (AČ XV, s. 294–295, č. 9); NA, fond ŘKř, i. č. 421, sg. ŘKř 505 (S e d l á č e k , A.: *Zbytky register*, s. 154. č. 1082).

zástavní suma a následuje dispoziční sloveso. To je v převážné většině případů ve tvaru „*duximus obligandum, ymmo obligamus et impignoramus*“ (několikrát je použita varianta „*duximus impignorandum, ymmo (obligamus et) impignoramus*“).

V další části formuláře jsou podrobněji ošetřeny podmínky zástavní držby především s ohledem na způsob vyplacení zastavených statků. Panovník si zde pro sebe, své nástupce, popřípadě osoby, kterým to přísluší, vyhrazuje právo zastavené statky vyplatit. Pakliže k tomu dojde, je zástavní držitel povinen předat tyto statky církevní instituci, které patří. S drobnými obměnami je pro to využívána formulace „*quicumque nos vel nostri succesores, reges utputa Bohemie, vel alii, quorum intefuerit, de predicta summa pecunie eidem (jméno příjemce) vel ipsius heredibus satisfecerimus vel satisfecerint, ex tunc ipse vel eius heredes rehabitis premissis pecuniarum summis (následuje v akuzativu výčet zatavených statků včetně příslušenství s uvedením církevní instituce, které náležejí) sine omni difficultate remittere et resignare debeat et teneatur*“. Celou dispozici uzavírá ustanovení, kterým je umožněna přenositelnost práv obsažených v listině na jiné osoby. Přes drobné odchylky v jednotlivých případech zní následovně „*quis vel qui presentes litteras cum eiusdem (jméno příjemce) bona voluntate habuerit seu habuerint, illi vel illis ius competit omnium premissorum*“. Z hlediska formuláře a dobového kontextu je také zajímavá koroborace, která se vyskytuje asi u 2/3 zástavních listin na církevní zboží. Jedná se o příslib opatřit vyhotovenou listinu v budoucnu majestátní pečeti („*harum nostrarum, quibus sigillum nostrum appensum est, testimonio litterarum, quas dum nobis in specie fuerint reportate, sigillo nostro maiori imperiali faciemus communiri*“).

Porovnejme nyní listinu pro Václava Sekáče z Újezdce s tímto zavedeným formulářem. První a zásadní odchylka je už v samotné panovníkově intitulaci, ve které je zaměněno pořadí královských titulů. Ve všech Zikmundových listinách následuje titul českého krále vždy za uherským, avšak zde je uveden až na konci za dalmatským a chorvatským. Promulgace listiny je ve znění „*Notum facimus tenore presencium universis*“, což sice není neobvyklá formulace pro Zikmundovy listiny obecně, nicméně, jak jsme ukázali výše, pro zástavní listiny je zcela ojedinělá. Následuje krátká narace, kde se vysvětluje, že listina je udělena za mnohé služby, které Václav Sekáč Zikmundovi poskytl. Poté je v podstatě uvedena zástavní suma a statky, na nichž je zapsána, s tím, že zcela chybí pertinenční formule a uvedení vlastníků statků. Ve spojení s netradičním dispozičním slovesem tak dostáváme zcela neobvyklou formulaci. Zikmund totiž praví, že Václavu Sekáčovi platy z uvedených statků dává („*dedimus, donavimus et damus*“), aby je držel „*omni eo iure et tytulo, quo venerabiles viri*

*dominus prepositus, prior, cantor necnon totus conventus monasterii chotiessoviensis ordinis sancti Augustini et canonyci de Wissegrado tenerunt, habuerunt et possiderunt*¹⁴. Tím se také, ovšem na zcela neobvyklém místě, dozvídáme, komu statky vlastně původně patřily.

To, že se fakticky nejedná o donaci, ale zástavu, nám prozradí až posléze užití dalšího dispozičního slovesa „*obligavimus et ... obligamus*“. Toto dispoziční sloveso je vřazeno za uvedenou pasáž o vlastnictví statků a uvozuje ustanovení o době, po jakou má příjemce listiny předávané statky držet. Zástava má trvat tak dlouho, dokud by král Václavu Sekáčovi nebo jeho bratru Janovi, či jejich dědicům nepředal jiné zboží v hodnotě 500 kop grošů, resp. jim nezaplatil uvedenou sumu v hotovosti. Pokud pomineme ne zcela běžné ustanovení o náhradě jiným zbožím, je i tak formulace o výplatě zcela nezvyklá („*ipsi paratis pecuniis de dicto debito per nos satisfactum fuerit integraliter et ad plenum*“). Nad to listina vůbec neobsahuje běžně uváděnou povinnost po vyplacení statků tyto bez překážek a odporu předat zpět jejich majitelům. Celou dispozici uzavírá ustanovení o přenositelnosti práv obsažených v listině těm, kteří by ji drželi s dobrou vůlí Václava a jeho dědiců. Až na použití tvaru *presentem litteram* namísto *presentes litteras* v zásadě koresponduje s formulářem Zikmundových listin. Obdobná jazyková nepřesnost se objevuje též v koroboraci („*sub nostre regali sigilli*“). Oproti formuláři Zikmundových listin je nestandardní i rozepisování jména příjemce listiny při každém jeho použití. Václav Sekáč z Újezdce je vždy uveden celým jménem včetně přídomku, ačkoliv v Zikmundových listinách je zvykem při opakování jména příjemce uvádět pouze jméno křestní.

Z hlediska formuláře Zikmundových listin je zarážející uvedení řádové příslušnosti chotěšovského kláštera „*conventus monasterii chotiessoviensis ordinis sancti Augustini*“. Nemuselo by se to zdát neobvyklé, neboť v obecném povědomí byla vnímána příslušnost premonstrátů k augustiniánské řeholi. Ovšem vyhotovení Zikmundovy kanceláře, pokud již upřesňují řádovou příslušnost chotěšovského kláštera, vždy uvádějí premonstrátský řád. V zástavních listinách se navíc Zikmundova kancelář běžně spokojila s obratem, že zastavované majetky náležejí *prepositure de Chotissovo* nebo *ecclesie de Chotissovo*. Text navíc opomíjí, že se jednalo o ženský klášter, když uvádí tvar *prior* a *cantor* namísto *priorissa* a *cantrix*.¹⁴

Tím se již dostáváme k rozporům s dobovými reáliemi. Prvním a zásadním je to, že datum a místo vydání listiny odporuje Zikmundovu itineráři. Listina je datována 2. ledna 1421 ve Střibře. Stejného dne však byly vydány

¹⁴ Je třeba upozornit, že s podobným výčtem se v Zikmundových listinách v případě Chotěšova vůbec nesetkáme. Jsou to právě listiny vydávané chotěšovským proboštem, kde se vedle probošta uvádějí též ženské představitelky kláštera se svými funkcemi. Srov. např. AČ VII, s. 624, č. 29; s. 627, č. 34; s. 628, č. 36.

hned tři Zikmundovy listiny v Litoměřicích a právě zde trávil Zikmund počátek roku 1421. Ve Střibře byl až koncem ledna a znovu začátkem února.¹⁵ Chybné je také uvedení let panování Zikmunda Lucemburského jako uherského krále, listina uvádí 35, správně však má být 34.

Další problematický bod představuje relačně-konceptní poznámka a v ní figurující Jan Kirchen, který působil jako protonotář v Zikmundově říšské kanceláři.¹⁶ Listina pro Václava Sekáče z Újezdce je za více než dva roky jediná, na jejímž vydání se měl z titulu svého úřadu podílet. S Janem Kirchenem se totiž setkáváme v kancelářských poznámkách více než 20 Zikmundových listin vydaných na počátku roku 1420 ve Vratislavi a ve Svídnicí (naposledy 26. dubna 1420). Poté se znovu objevuje až při zlistňování aktů na říšském sněmu v Norimberku v létě 1422 (poprvé 19. 7. 1422), kde se během dvou měsíců podílel na vyhotovení 20 listin. Z intenzity působení Jana Kirchen se spíše zdá, že římského krále v květnu 1420 do českého království vůbec nedoprovázel a připojil se k němu až po dvou letech na říšském sněmu v Norimberku.¹⁷

Na tomto místě je také vhodné poznamenat, že relačně-konceptní poznámka stejně jako pečeť ukazují na vznik listiny v Zikmundově říšské kanceláři.¹⁸ To je ovšem pro toto období pro zástavní listinu na církevní statky zcela nemyslitelné. Zástavní listina, kterou panovník přímo zastavuje církevní zboží, je nový fenomén, který přináší Zikmundova zástavní politika v počátcích husitské revoluce. Rozšiřuje tak do té doby běžné nástroje zástavní praxe zeměpána vůči duchovním ústavům, a sice zástavy klášterní berně (tedy komorního příjmu), povolení klášterním představeným zastavovat statky do určité sumy, popřípadě dodatečné potvrzování takovýchto klášterních zástav. Tento průlom do dosavadních zvyklostí, jenž byl v příkrém rozporu s církevním právem, vzbudil velký neklid v církevních kruzích v říši. Zikmundův kancléř a pasovský biskup Jiří z Hohenlohe odmítl k takovýmto aktům propůjčit majestátní pečeť, proto zástavní listiny

¹⁵ Srov. RI XI, s. 311, č. 4408, 4409 a 4411. Engel, Pál – C. Tóth, Norbert: *Itineraria regum et reginarum Hungariae (1382–1438)*. Budapest 2005, s. 107.

¹⁶ K jeho osobě viz Forstreiter, Erich: *Die deutsche Reichkanzlei und deren Nebenzkanzleien unter Kaiser Sigismunds von Luxemburg* (strojopis dizertace). Vídeň 1924, s. 25–28 a 106–112.

¹⁷ Říšský sněm v Norimberku také představuje poslední epizodu působení Jana Kirchen v říšské kanceláři. Srov. kancelářské poznámky z uvedeného období RI XI, č. 3968–5257.

¹⁸ Obdobně je tomu u použité registraturní poznámky na dorzu, která se na Zikmundových zástavních listinách z let 1420–1422 vůbec nevyskytuje. Navíc je třeba dodat, že sigla *R* na zkoumaném falzu je dost těžkopádnou napodobeninou registraturní poznámky Zikmundových listin.

na církevní statky vyhotovovala uherská kancelář a byly opatřovány uher-
skou sekretní pečeti.¹⁹

Shrneme-li výše uvedené skutečnosti, můžeme konstatovat, že dochova-
ná listina pro Václava Sekáče z Újezdce je falzem vzniklým krátce po roce
1450. Její sestavovatel měl patrně k dispozici jinou Zikmundovu listinu
vzešlou z říšské kanceláře, která mu posloužila za vzor. Zároveň lze před-
pokládat, že byl k zfalšování listiny druhotně použit pečetní obraz Zikmun-
dovy říšské sekretní pečeti. Otázkou zůstává, zda mohlo jít o záměr nahra-
dit znehodnocený originál nebo pokus vytvořit novou právní skutečnost.
Pokusme se tedy listinu zasadit do širšího kontextu. Budou nás zajímat osu-
dy zastavených majetků, stejně jako jednotlivých osob a pokusíme se zjistit
možnou motivaci vzniku falza.

Dvůr a les Skašov zakoupil chotěšovský konvent v roce 1326 od Viléma
z Boru a Oldřicha z Potštejna.²⁰ V roce 1346 se chotěšovský probošt Petr
dohodl s Prostějem z Letína a jeho manželkou Drahou, že jim předá les
Skašov, aby zde založili novou ves nazvanou Lhota. Založená ves měla být
po dobu čtyř let zcela osvobozena od platů a dávek a dalších 6 let měl Pro-
stěj chotěšovskému klášteru odvádět ročně 2 kopy grošů platu. Po uplynutí
těchto deseti let měl Prostěj založenou ves předat se všemi právy a pla-
ty zpět proboštovi a mohl si spolu se svou manželkou na dožití ponechat
dva svobodné lány.²¹ Celý záměr se i přes drobné rozpory skutečně zda-
řil a o jeho rozsahu jsme informováni z urbáře chotěšovského kláštera.²²
Vesnici Lhotu a dvůr a les Skašov z listiny pro Václava Sekáče proto tedy
můžeme jednoznačně označit za majetek chotěšovského kláštera. Nemáme
jedinou indicii, že by zde cokoliv patřilo vyšehradským kanovníkům.

Z toho ovšem vyplývá, že by dle dikce listiny měli mít vyšehradští ka-
novníci ve svém vlastnictví vesnici Luženice. V případě této lokality je
pramenná situace méně příznivá. Ve fondu vyšehradské kapituly se pro
vlastnictví Luženic žádné doklady dohledat nepodařilo. Luženice jsou za-
chyceny v berním rejstříku plzeňského kraje z roku 1379 a k roku 1384 je

¹⁹ Srov. Bárta, S.: *Zástavní listiny*, s. 21. V této souvislosti je nutné poukázat na sérii
listin z 23. srpna 1422 vydaných v Norimberku, kterými Zikmund odvolává zástavy
církevních statků v Čechách a na Moravě. Tyto se staly dočasným zlomem v nově
nastolené praxi, neboť Zikmund se snažil nedotknutelnost církevního zboží respek-
tovat a to až do přijetí kompaktát a jeho návratu do českého království v roce 1436.
Naznačená hypotéza čeká ještě na důkladné ověření a zevrubnou analýzu.

²⁰ NA, fond AZK, i. č. 2089, sg. ŘP Chotěšov 48.

²¹ NA, fond AZK, i. č. 2103, sg. ŘP Chotěšov 62.

²² Spor se týkal právě hranic chotěšovského lesa zvaného Skašov a vesnic Letiny
a Ohrazenice (viz NA, fond AZK, i. č. 2114, sg. ŘP Chotěšov 73). K rozsahu lokace
srov. *Decem registra censuum Bohemica*. Ed J. Emler. Praha 1881, s. 41.

doložen Petr z Luženic jako domažlický rychtář. Právě Domažlicím Luženic patřily před polovinou 16. století. O jejich příslušnosti nebo vlastnickém podílu vyšehradské kapituly prameny 15. století (s výjimkou našeho falza) mlčí.

S příjemcem listiny Václavem Sekáčem z Újezdce se setkáváme vyjma rozebíraného falza ještě na dalších třech listinách. Nejprve je třeba poznamenat, že netušíme, podle jaké lokality se Sekáčové vlastně psali. V listinném materiálu se ve dvou případech setkáváme s označením z Újezdce a ve dvou z Újezda. Lokalit tohoto jména je na Klatovsku a jižním Plzeňsku hned několik a vzhledem k běžnosti tohoto místního jména, nelze spolehlivě určit, odkud Sekáčové pocházeli. Spektrum možností můžeme zredukovat o místa se známými majiteli s prokazatelně odlišným erbovním znamením. Ze zbylých možností by vzhledem k okruhu svědků na listině vydané Václavem Sekáčem z Újezdce připadal v úvahu nejspíše Újezdec severovýchodně od Klatov (přesněji mezi Ostřeticí, Petrovičkami a Domažličkami).²³ Jistotu však patrně těžko získáme.

Podívejme se nyní blíže na ony tři listiny, ve kterých Václav Sekáč ještě figuruje. V dubnu 1443 kvitoval Hynek Krušina ze Švamberka Václava Sekáče z Újezdce ze splacení části dluhu, který na něj připadl jako na jednoho z rukojmích Ambrože z Bohostic, který nedostal svým závazkům vůči Švamberkovi.²⁴ Dne 13. listopadu 1443 (nebo 1448) se sešli bratři Jan a Václav Sekáč z Újezdce v nepomuckém klášteře „v jistbě u Ambrože“²⁵ a před řadou svědků se dohodli na oddělení majetku. Součástí vypořádání, do kterého byla zahrnuta i jejich sestra Dorota, byla také zástavní listina na 35 kop grošů na majetcích nepomuckého kláštera. Jan Sekáč získal koně, dům a zmíněnou listinu, z níž své sestře Dorotě zaplatil 10 kop grošů a dalších 10 kop zaplatil za dluh svého bratra Václava.²⁶

²³ NA, fond AZK, i. č. 2190, sg. ŘP Chotěšov 149. Václav Sekáč pečetil dvěma zkříženými sekyrkami, viz obrazová příloha.

²⁴ APH, fond AMK, sg. 867–XXIX/26, regest viz Eršil, Jaroslav – Pražák, Jiří: *Archiv pražské metropolitní kapituly II. Katalog listin a listů z let 1420–1561*. Praha 1986, s. 41–42, č. 94.

²⁵ Jedná se o zajímavou realii k dějinám nepomuckého kláštera po husitských válkách. Švamberkové měli z titulu zástavních držitelů jeho statků vydržovat konvent v Nepomuku, ten však nebyl nikdy v plném rozsahu obnoven a řádoví bratři patrně obývali zbytky zachovaných klášterních budov. V polovině 16. století klášter zcela zanikl. Srov. K u t h a n o v á , Věra: *Bývalý cisterciácký klášter Nepomuk. Výsledky stavebně historického průzkumu a pokus o rekonstrukci stavebního vývoje*. Umění 25, 1977, s. 449–461. Vzhledem ke ztrátě klášterního archivu nemáme o nepomuckém konventu mnoho zpráv, viz též S e d l á č e k , August: *Klášter Nepomucký*. Český časopis historický 30, 1924, s. 308–310.

²⁶ APH, fond AMK, sg. 868–XXIX/27. Roční datum je v listině neúplné, k dataci srov.

Naposledy se s Václavem Sekáčem setkáváme v roce 1452, kdy kvituje chotěšovského probošta ze splacení dluhů, které měl spolu se svým bratrem Janem zapsány na několika listech.²⁷ O Janovi Sekáčovi se při tom v listu hovoří již jako o zesnulém. Ze splacených listů se v kvitanci blíže zmiňuje pouze ztracený list na 45 nebo 46 kop grošů a vyjmenovávají se též rukojmí, kteří v tomto listu figurovali. Ostatní listy patrně nebylo třeba zmiňovat, neboť bylo zvykem je při splacení dluhu vrátit dlužníkovi.

Nabízí se úvaha, zda mezi těmito listy nemohlo být i naše falzum. Veškeré indicie však naznačují, že nikoliv. Jednak se v kvitanci hovoří o listech, které oba bratři mají na probošta Václava. Do této obecné formulace by sice mohla být zahrnuta i Zikmundova zástava, i s ohledem na doklady podobných případů si však lze těžko představit, že by královská listina znějící na 500 kop grošů byla ve výčtu zamlčena. I kdybychom to připustili, dalo by se očekávat, že se Zikmundovou listinou bude naloženo podobně, jako s ostatními vyplacenými královskými listy. Ty byly totiž po jejich navrácení proboštovi prořiznuty a uloženy v klášterním archivu. Navíc byly všechny kolem poloviny 16. století opatřeny na dorzu poznámkou, čeho se dotýkají. Listina pro Václava Sekáče je sice součástí chotěšovského souboru listin, nicméně není prořiznutá a nejstarší archivní poznámky na dorzu jsou až z 18. století. Na rozdíl od ostatních Zikmundových zástavních listin ji nenalzáme ani v žádném z chotěšovských kopiářů.²⁸ Do klášterního archivu se tak patrně dostala mnohem později.

Stále tedy zůstává otázka jejího vzniku otevřená. Vzhledem k pravděpodobné době jejího sepsání se však nabízí souvislost jiná. V letech 1453 a 1454 probíhala revize královských zápisů, všichni držitelé zástavních listů měli povinnost je předložit k přezkoumání, aby bylo rozhodnuto o oprávněnosti nároků na držbu královských či církevních statků. Kdo by

poznámku u registru Eršil, J. – Pražák, J.: *Archiv pražské metropolitní kapituly*, s. 42, č. 95.

27 Viz pozn. 23.

28 Do úvahy přicházejí především *Register des Klosters Chotieschau*. Fürst Thurn und Taxis Zentralarchiv – Hofbibliothek – Museen Řezno, sg. Böhmen-Akten 93; *Kopiář premonstrátského kláštera v Chotěšově*. NA, fond AZK, i. č. 2513, rkp. 71 a *Diplomatář chotěšovského kláštera*. Státní oblastní archiv Plzeň (uloženo Státní okresní archiv Cheb), fond Premonstráti Teplá II, i. č. 628, sign. VII a, kart. 90. K dochování chotěšovských pramenů v různých archívech srovnej také Č e c h u r a , Jaroslav: *Významný soubor pozdně středověkých bohemik v Řezně*. Archivní časopis 40, 1990, s. 22–28, K ř e č k o v á , Jitka – N e v í m o v á , Petra: *Přehled pramenů chotěšovského kláštera ve Státním ústředním archivu v Praze*. Minulostí západočeského kraje 38, 2003, s. 207–221 a H l i n o m a z , Milan: *Několik tezí k dějinám kláštera Chotěšov s přihlédnutím k tepelským fondům*. Tamtéž, s. 185–205.

tak v uvedené lhůtě neučinil, ztrácel by na ně veškerý nárok.²⁹ Během dvou let přezkoumala komise několik stovek královských listin. Rozebíraná listina tak mohla vzniknout přímo se záměrem pokusit se ji při revizi zástav uplatnit. Nakonec se tak nestalo, neboť se s ní v zápisech revizní komise nesetkáváme a je otázkou, zda vůbec se její držitel pokusil v ní uvedenou sumu vymáhat. Je rovněž možné, že vznikla o něco málo později, nicméně to se již pravděpodobně přes bariéru mlčení pramenů nedozvíme.

Stejně tak patrně nezjistíme, kdo si vlastně nechal uvedené falsum zhotovit. Jako první se samozřejmě nabízí sám Václav Sekáč z Újezdce, který byl s chotěšovským klášteřem v kontaktu a pohyboval se v geografickém horizontu zastavených statků. Vzhledem k propracovanosti falza bych ovšem neváhal upřít svůj zrak do vyšších pater tehdejší společnosti. Pokud se podíváme na to, kdo mohl mít zájem na vlastnictví zastavených statků, narazíme v případě Luženic, jak již bylo uvedeno výše, na zaryté mlčení pramenů. V případě Skašova se nám ovšem několik indicí nabízí. V červnu 1425 se totiž dvůr a les Skašov staly součástí zástavy pro Viléma Švihovského z Rýzmburka. V roce 1431 konfirmoval král Zikmund dohodu Viléma Švihovského s chotěšovským proboštem Petrem, která tuto starší zástavu upravovala. Vilémovi Švihovskému však zůstaly nadále v zástavní držbě z původních 8 lokalit pouze vesnice Litice a Vstíš, tuto zástavu pak v roce 1448 postoupil Fridrichovi z Donína.³⁰ Vilém Švihovský byl také jedním z hlavních svědků, kteří přihlíželi v Nepomuckém klášteře dělení majetku mezi bratry Václavem a Janem Sekáčem. Nabízí se tedy možnost, že krátce po smrti Václava Sekáče mohl nechat Vilém Švihovský vystavit na jeho jméno znějící listinu. Pokud by se spolu s ní prokázal dobrou vůlí Václava Sekáče, mohl by získat znovu zboží, které již dříve držel v zástavě. Zároveň by ze sebe v případě odhalení falza sejmul odpovědnost za jeho vyhotovení.³¹

Ať již byl původcem falza kdokoliv, zdá se, že nakonec uplatněno nebylo a pokud ano, tak neúspěšně. V roce 1464 totiž chotěšovský probošt Jiřík zcela nerušeně zastavuje část platu ze vsi Skašov Ondráškovi z Horšic a jeho ženě na umoření části staršího dluhu.³² Otázku okolností vzniku

²⁹ Záznam o ustanovení a kompetencích komise viz AČ I, s. 493–494, k činnosti této komise srov. B e r á n e k , Karel – B e r á n k o v á , Věra: *Zur Tätigkeit einer in den Jahren 1453–1454 zur Revision von Pfandurkunden in Böhmen eingesetzten Kommission*. Folia Diplomatica 2, 1976. s. 187–197.

³⁰ Viz B á r t a , S.: *Zástavní listiny*, s. 24–25 k postoupení zástavy Fridrichovi z Donína AČ VII, s. 644–645, č. 65.

³¹ Zdá se, že o podobný případ bude možné též rozšířit okruh falz vytvořených Oldřichem z Rožmberka. Na toto téma připravujeme spolu s kolegy zvláštní studii.

³² K o u t n á , Dana: *Das Register des Klosters Chotieschau* (netištěná dizertace). Regensburg 1987, s. 451–454, č. 67.

falza se nám již patrně nepodaří jednoznačně rozřešit. Stejně tak nám zřejmě zůstane utajeno, kdy a jak se listina dostala do souboru chotěšovských písemností. Nemůžeme dokonce ani s jistotou tvrdit, že se Václav Sekáč či jeho bratr Jan někdy postavili do šiků krále Zikmunda, aby mu věrně sloužili proti kacířům. Na konci nám tak zůstává více otazníků, než na počátku, někdy ovšem nezbyvá, než se s tím smířit. Přesto se však podařilo alespoň prokázat, že zkoumaná listina je falzem vzniklým krátce po roce 1450. Padělání listin Zikmunda Lucemburského v Čechách 15. století se tedy, nejen v kontextu zkoumané listiny, zdá být jevem daleko širším, než soudilo dosavadní bádání soustředící se na falzátorství Oldřicha z Rožmberka a Kašpara Šlika.³³

DIE FÄLSCHUNG DER VERPFÄNDUNGSURKUNDE VON SIGISMUND VON LUXEMBURG FÜR VÁCLAV SEKÁČ VON ÚJEZDEC AUS DEM 2. JANUAR 1421

Die vorliegende Studie beschäftigt sich mit der gefälschten Urkunde König Sigismunds für Václav Sekáč von Újezdec, die sich zum 2. Januar 1421 meldet, und vergleicht sie mit dem Bestand der Originalurkunden Sigismunds. Der Autor analysiert die äußeren Merkmale der Urkunde mit dem Akzent auf die paläographischen Aspekte sowie auf das anhängende und vermutlich manipulierte Siegel. Des Weiteren vergleicht er das Formular der Urkunde mit dem üblichen Formular der Verpfändungsurkunden Sigismunds über die kirchlichen Güter und berührt auch die sprachlichen Aspekte. Er weist auf die Widersprüche mit den Zeitrealien hin, überprüft den Sachinhalt der Urkunde und kommt zum Schluss, dass es sich um eine kurz nach 1450 entstandene Fälschung handelt. In diesem Zusammenhang versucht der Autor die Verpfändungspraxis und -Urkunden Sigismunds über die kirchlichen Güter in Böhmen bis Mitte 1422 neu zu beleuchten. Diese Verpfändungen waren ein ganz neues Phänomen, das die Verpfändungspolitik Sigismunds in den böhmischen Ländern wesentlich prägte. Schließlich weist der Autor darauf hin, dass die Fälschung der Urkunden Sigismunds in Böhmen der 15. Jahrhunderts – nicht nur aufgrund der untersuchten Urkunde – eine breitere Erscheinung zu sein scheint, als es die bisherigen Forschungen vorwiegend über die Fälschungstätigkeit Ulrichs von Rosenberg und Kaspar Schlicks andeuteten.

³³ Přes existenci početné literatury si falzátorství Rožmberka i Šlika zaslouží důkladnou revizi. Ke Kašparu Šlikovi srov. nejnověji třídílnou studii, z níž prozatím vyšel první díl viz E l b e l , Petr – Z a j i c , Andreas: *Die zwei Körper des Kanzlers? Die „reale“ und die „virtuelle“ Karriere Kaspar Schlicks unter König und Kaiser Sigismund – Epilegomena zu einem alten Forschungsthema I.* MHB 15/2, 2012, s. 47–143.

Příloha 1: Edice falza listiny pro Václava Sekáče z Újezdce hlásící se ke 2. lednu 1421.

2. ledna 1421, Stříbro

Král Zikmund dává Václavu Sekáčovi z Újezdce platy ze vsí Luženice a (Skašovy) Lhoty se dvorem a lesem odměnou za prokázané služby, aby je držel stejným právem jako chotěšovský probošt a kanovníci vyšehradští. Vesnice Václavovi zastavuje v celkové sumě 500 kop grošů do doby, než Václavovi nebo jeho dědicům předá jiné zboží v této hodnotě, resp. zaplatí uvedenou sumu v hotovosti.

Falzum vzniklé po roce 1450, Národní archiv v Praze, fond Archivy zrušených klášterů, i. č. 2151, sg. ŘP Chotěšov 110.

Říšská sekretní pečeť na pergamenovém proužku (Posse, O.: *Die Siegel*, Tafel 13, č. 4).

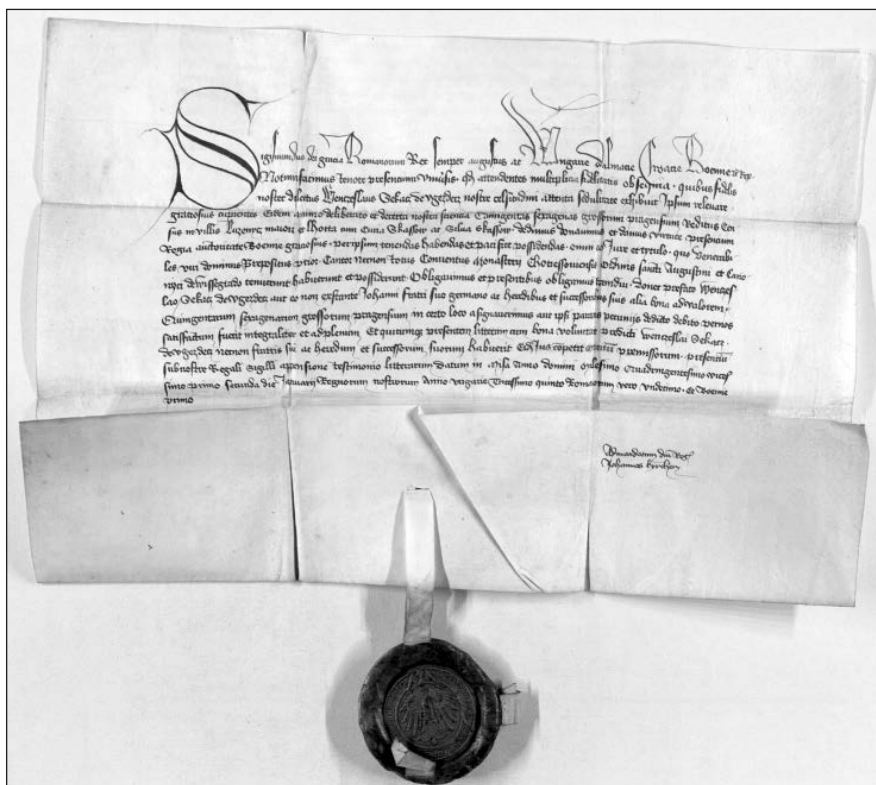
Kancelářské poznámky recto: *Ad mandatum domini regis Johannes Kyrchen*; verso: *R(e-gistrata)*.

Regesty: RI XI, s. 311, č. 4410; Sedláček, A.: *Zbytky register*, s. 159, č. 1125.

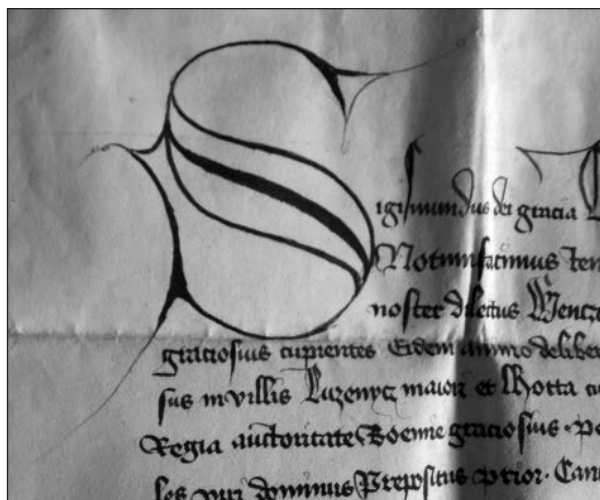
Vyobrazení: Čechura, J.: *Dějiny Plzeňska*, s. 49, obr. č. 8.

Sigismundus Dei gracia Romanorum rex semper augustus ac Wngarie, Dalmacie, Croacie, Boemie etc. rex./ Notum facimus tenore presencium universis, quod attendentes multiplicia fidelitatis obsequia, quibus fidelis/ noster dilectus Wenczeslaus Sekacz de Vgezdecz nostre celsitudini attenta sedulitate exhibuit, ipsum relevare/ graciousius cupientes eidem, animo deliberato et de certa nostra sciencia, quingentas sexagenas grossorum pragensium redditus census in villis Luzenycz maiori et Lhotta cum curia Skassow ac silva Skassow dedimus, donavimus et damus virtute presencium regia auctoritate Boemie graciousius per ipsum tenendas, habendas et pacifice possidendas omni eo iure et tytulo, quo venerabiles viri dominus prepositus, prior, cantor necnon totus conventus monasterii Chotiessoviensis ordinis sancti Augustini et canonyci de Wissegrado tenuerunt, habuerunt et possiderunt, obligavimus et presentibus obligamus tam diu, donec prefato Wenczeslao Sekacz de Vgezdecz, aut eo non exstante, Johanni fratri suo germano ac heredibus et successoribus suis, alia bona ad valorem quingentarum sexagenarum grossorum pragensium in certo loco assignaverimus, aut ipsi paratis pecuniis de dicto debito per nos satisfactum fuerit integraliter et ad plenum. Et quicumque presentem litteram cum bona voluntate predicti Wenczeslai Sekacz de Vgezdecz necnon fratris sui ac heredum et successorum suorum habuerit, eidem ius competit omnium premissorum. Presentium sub nostre regali sigilli appensione testimonio litterarum. Datum in Misa anno Domini milesimo quadringentesimo vicesimo primo, secunda die januarii, regnorum nostrorum anno ungarie tricessimo quinto, romanorum vero undecimo et boemie primo.

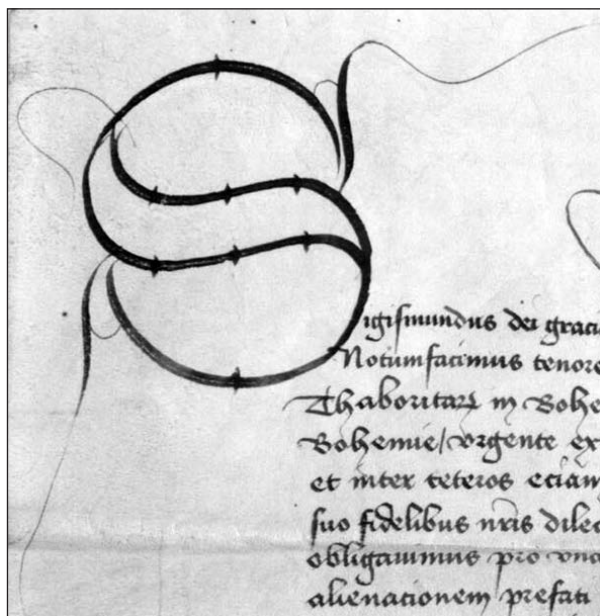
Obrazové přílohy:

Obr. 1. Falzum listiny pro Václava Sekáče z Újezdece (NA, fond AZK, i. č. 2151, sg. ŘP Chotěšov 110).

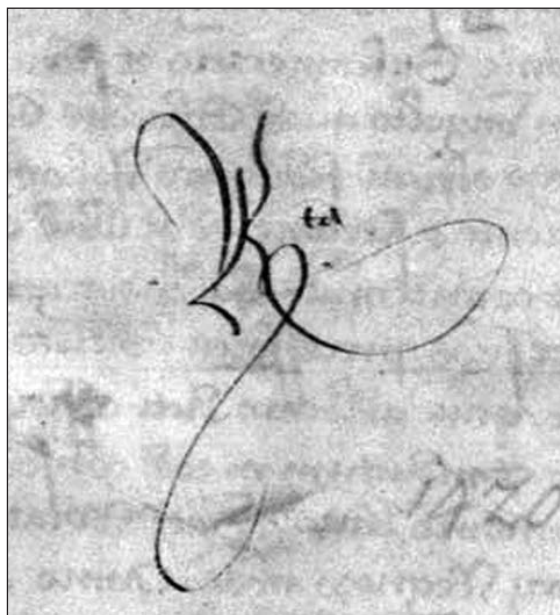
Obr. 2a. Detail postavení úvodní iniciály v textu falza (NA, fond AZK, i. č. 2151, sg. ŘP Chotěšov 110).

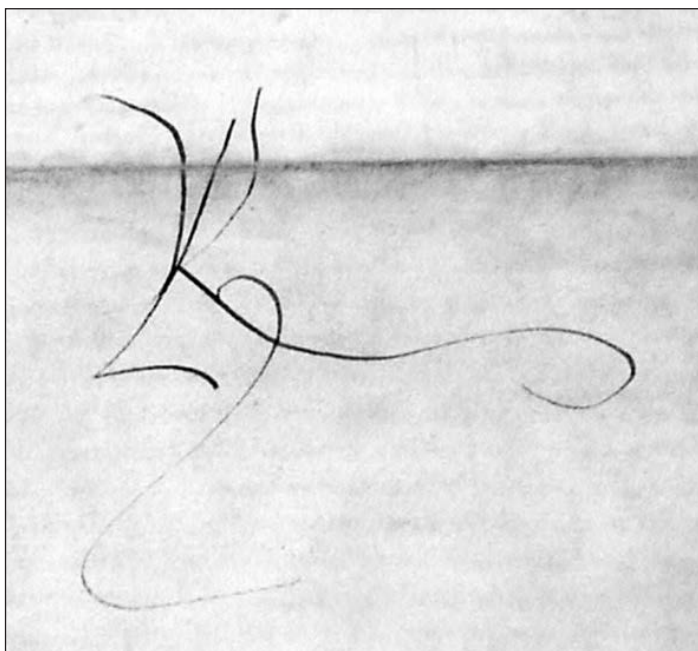
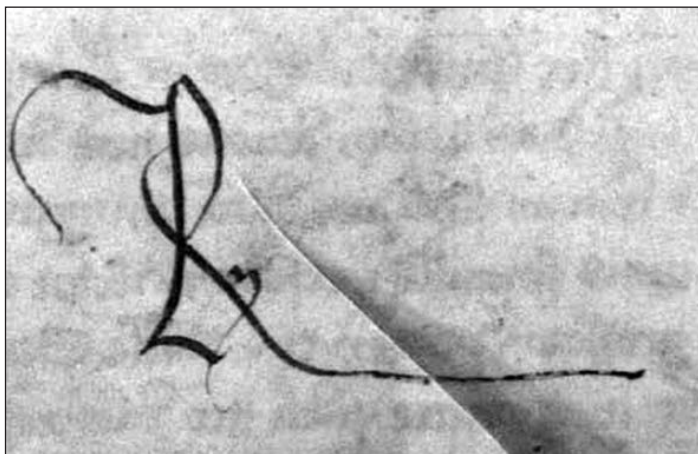
Obr. 2b. Detail postavení úvodní iniciály v textu pravé Zikmundovy listiny (NA, fond AZK, i. č. 2172, sg. ŘP Chotěšov 131).

Obr. 3a. Registraturní poznámka na falzu
(NA Praha, fond AZK, i. č. 2172, sg. ŘP Chotěšov 131).

Obr. 3b. Varianty registraturních poznámek Zikmundových listin (archív autora)

Obr. 3b. Varianty registraturních poznámek Zikmundových listin (archiv autora)

Obr .4. Pečeť Václava Sekáče z Újezdce
(NA, fond AZK, i. č. 2190, sg. ŘP Chotěšov 149).

